

ORGANSKA POLJOPRIVREDA U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA RURALNIH PODRUČJA REPUBLIKE SRPSKE

Goran Perković¹, Siniša Berjan¹, Branka Govedarica¹, Igor Durđić¹, Radomir Bodiroga¹, Andrija Tomić¹

Izvod: Razvoj organske poljoprivrede doprinosi očuvanju prirodnih resursa, posebno vode i zemljišta, direktno utiče na razvoj niza dopunskih djelatnosti u ruralnim područjima, a najviše doprinosi razvoju ruralnog turizma. Nizak nivo znanja, male parcele, neadekvatna mehanizacija, nedostatak sredstava za sjeme, rasad, mineralna đubriva, loša infrastruktura, udaljenost od regionalnih centara, nepovoljna starosna struktura i niz drugih činjenica samo su dio problema sa kojima se susreću poljoprivrednici.

Ključne riječi: organska poljoprivreda, životna sredina, selo

Uvod

Tehnologije razvoja poljoprivrede krajem dvadesetog vijeka podržavale su intenzivni način uz pretjerano korišćenje prirodnih resursa, zapostavljajući velikim dijelom osnovne ekološke postulate. Upravo takvo gazdovanje resursima je dovelo do mnogih problema u zagađenju životne sredine i ozbiljnih razmišljanja o tome šta ćemo ostaviti budućim generacijama koje dolaze posle nas. Moguća alternativa takvom razvoju poljoprivrede označava se kao "održivi razvoj" (Kovačević i Milić, 2010). Negativnosti koje je prouzrokovala konvencionalna poljoprivreda, usitnjenost parcela, nedostatak mehanizacije i očuvanje životne sredine doveli su do brojnih alternativnih pravaca budućeg razvoja poljoprivrede među kojima je i tzv. ekološka odnosno organska poljoprivreda (Kovačević i sar., 2007a; Kovačević i sar., 2007b; Milić i sar., 2013a). Dešavanja krajem dvadesetog vijeka na našim prostorima uticala su na promjenu demografske slike, iseljavanje stanovnika u druge zemlje, gašenje preduzeća, uništavanje industrije. Zbog svega navedenog jedan broj stanovnika, koji je ostao bez sredstava za osnovnu životnu egzistenciju, vraća se na selo i počinje se baviti tradicionalnom poljoprivredom (Perković, 2013). Tradicionalna poljoprivreda podrazumijeva jednostavnu agrotehniku uz upotrebu starih najčešće autohtonih sorti, sa malim ulaganjima u repromaterijal uticala je na postepeno potiskivanje konvencionalne poljoprivrede.

Pravci poljoprivrednog razvoja Republike Srpske

Konvencionalnu poljoprivredu karakteriše upotreba većih količina đubriva, pesticida, poboljšivača zemljišta, biostimulatora, biljnih hormona i niza drugih hemikalija. Agrotehničke mjere su gotovo u potpunosti mehanizovane, a za obradu

¹ Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Poljoprivredni fakultet u Istočnom Sarajevu, Vuka Karadžića 30, Istočno Sarajevo, Republika Srpska (perkan66@gmail.com);

zemljišta se koriste teški traktori sa širokozahvatnim priljučnim mašinama koje troše dosta energije. Uz ovo se nadovezuje i obavezna upotreba najnovijih hibrida koji obezbjeđuju visoke prinose. Realnost poljoprivredne proizvodnje Republike Srpske je sasvim suprotna. Prosječno poljoprivredno gazdinstvo ima najčešće 3 do 3,5 ha obradive površine koje su raspoređene u male parcele veličine oko 0,5 ha (*Perković i sar.*, 2011). Male parcele koje su međusobno udaljene povezane su veoma lošom putnom mrežom što je činjenica koja predodređuje nisku produktivnost proizvodnje. Veoma mala upotreba mineralnih đubriva i pesticida nije problem novijeg datuma sa kojim je suočena poljoprivreda u Republici Srpskoj, nego je to višedecenijski trend. Ulaganja u mehanizaciju su veoma mala, a pravi odraz trenutnog stanja u poljoprivredi jeste i podatak da je prosječna starost traktora veća od 20 godina. Ruralne oblasti su opterećene nizom problema, kao što su: migracije, nizak stepen zaposlenosti, starenje stanovnika, mala obrazovanost, loše i nedovoljne investicije, loša infrastruktura, udaljenost od urbanih centara i potencijalnih tržišta (*Berjan et al.*, 2013). U takvim uslovima kada je nezaposlenost i siromaštvo u ruralnim područjima veoma visoka to direktno dovodi do oslanjanja ruralnih sredina na poljoprivredni sektor. Bez veće državne brige za poljoprivredni sektor razvoj poljoprivrede je skoro nemoguć, a u dosta primjera, pa i kod nas svi parametri poljoprivredne proizvodnje, prije svega mislimo na prinos i čistu dobit, su u padu. Da bi se stabilizovao poljoprivredni sektor agrarna politika mora biti osmišljena kao jedinstven, cjelovit, dobro planiran program razvoja. Osnova ovog programa mora biti bazirana na stvarnom trenutnom stanju uz akcenat na efikasno korišćenje raspoloživih resursa (*Despotović et al.*, 2013). Glavni cilj strategije oživljavanja i razvoja poljoprivrede i ruralnih područja mora da bude usmjeren ka stvaranju profitabilne i ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje koja bi trebalo da bude osnova ostanka seoskog stanovništva u oblastima u kojima postoji prirodni preduslov da se postigne viši nivo konkurentnosti za prodor na svjetsko tržište. Zemlje sa nižim stepenom razvoja, gdje je poljoprivreda pretežna djelatnost, a istovremeno u ruralnim oblastima postoje idealni ekološki uslovi, sigurno je da se aktivnosti moraju usmjeriti ka razvoju organske poljoprivrede (*Milić i sar.*, 2013a; *Milić i Đurđić*, 2011). Za Republiku Srpsku organska poljoprivreda može biti veoma značajna proizvodnja jer posjedujemo značajne prirodne resurse i ima dugogodišnju tradiciju u proizvodnji što je i logično jer je oduvijek bila pretežno poljoprivredna zemlja (*Milić i sar.*, 2013a; *Perković*, 2013; *Driouech et al.*, 2013). Naša zemlja kroz razvoj poljoprivrede, a posebno organske poljoprivrede može ostvariti svoju komparativnu prednost i uticati na rješavanje niza problema. Niz autora ima jedinstven stav da organska poljoprivreda može doprinjeti socioekonomskom i ekološki održivom razvoju posebno u siromašnim zemljama sa nerazvijenom poljoprivredom. Sigurno da postoje i druga mišljenja, često dosta suprotna, sa činjenicama i dokazima koji daju snažne zamjerke organskoj poljoprivredi. Ovi stavovi najčešće dolaze upravo od zagovornika konvencionalne poljoprivrede što je osnov za veoma detaljnu analizu svih stavova. Sigurno je da nijedan vid poljoprivredne proizvodnje nije idealan i da ima niz nedostataka, ali jedno je sigurno, a to je da pozitivni efekti organske proizvodnje značajno prevazilaze određene nedostatke koje joj se mogu pripisati (*Oljača et al.*, 2014). Realno, nedostaci se ogledaju u manjim prinosima, povećanoj zavisnosti od klimatskih uslova, nedovoljnoj količini stočne hrane, smanjenju sadržaja pristupačnog fosfora i kalijuma, smanjenoj

produktivnosti rada, i većem učešću ručnog rada, većoj potrebi za radnom snagom, većoj zakorovljenosti, jačim napadima štetočina, bolesti i sl. (Kovačević., 2004).

Međutim, treba napomenuti da se poljoprivrednici uglavnom suočavaju sa padom prinosa zbog napuštanja korišćenja sintetičkih inputa pri prelaženju na organsku proizvodnju. Jednom kada je ekosistem ponovo uspostavljen, a sistemi organskog upravljanja u potpunosti primjenjeni, prinosi značajno rastu. Razvoj prinosa varira i zavisi od bioloških faktora i prirodnih resursa, stručnosti poljoprivrednika i stepena u kome su se sintetički inputi koristili pod konvencionalnim menadžmentom. Ako prelazak na organsku proizvodnju polazi od low-input sistema, prinosi pod organskim upravljanjem pokazuju tendenciju da su stabilniji u odnosu na prethodni sistem upravljanja (Kovačević i Milić, 2010). Najčešće prepreke sa kojim se na putu ka organskoj poljoprivredi suočavaju poljoprivrednici su nedostatak znanja i pristupa tržištima, sertifikacija, inputi za poljoprivrednu proizvodnju i manjak organizacije.

Organska poljoprivreda i životna sredina

Organska proizvodnja se shvata kao proizvodnja koja čuva prirodne resurse i omogućava racionalnije korišćenje zemljišta, vode i mineralnih resursa (Kovačević et al., 2012). Ekološki odgovorno ponašanje poljoprivrednih proizvođača podrazumijeva smanjenu upotrebu hemijskih sredstava ili njihovu potpuno eliminaciju, zaštitu zemljišta, očuvanje prirodnih pašnjaka i dr. Zdravo i kvalitetno zemljište je ključna komponenta održive poljoprivrede (Milić i Bogdanović, 2008b). Da bi ono to i bilo, mora se zaštititi od svih oblika erozije, smanjiti stalni pritisak na zemljište u smislu fizičkog gubljenja iz sfere poljoprivrede ili namjene za životnu sredinu (Kovačević i Milić, 2010). I u ovom segmentu potrebno je stimulisati lokalne zajednice da prepoznaju, unapređuju i čuvaju prirodne i kulturne vrijednosti. Od velike važnosti je podizanje svijesti o ovim vrijednostima i značaju njihovog očuvanja. Da bi poljoprivredni proizvođači u potpunosti bili upoznati sa značajem koji ima organska poljoprivreda za očuvanje prirodnog okruženja i poljoprivrednih resursa potrebno je organizovati i stručna predavanja. Obrazovanje poljoprivrednih proizvođača u oblasti zaštite i očuvanja ruralnih sredina od svih vrsta zagađenja, neophodno je radi proizvodnje bezbjednih i kvalitetnih poljoprivrednih proizvoda (Perković, 2013). Program edukacije sadrži dva osnovna modula koji se odnose na:

- prednosti organske poljoprivredne proizvodnje po životnu sredinu i zdravlje ljudi;
- pravnu regulativu u oblasti organske proizvodnje hrane.

U okviru edukativnog programa, detaljno bi se obradile teme koje se odnose na: pojam organske proizvodnje, značaj organske proizvodnje za zdravlje ljudi, metode u organskoj proizvodnji, uticaj organske poljoprivrede na stanje životne sredine, sertifikacija i inspekcija organske proizvodnje, standardi evropske unije u oblasti održive poljoprivrede i proizvodnje zdrave hrane, pravna regulativa organske proizvodnje, izvoz organskih proizvoda, tržište Evropske unije.

Organska poljoprivreda i ruralni razvoj

U kreiranju politike ruralnog razvoja, oslanjanje samo na poljoprivredu ne daje zadovoljavajuće rezultate. Neophodno je sagledati sve raspoložive resurse u cilju diverzifikacije. Međutim, razvoj novih djelatnosti predstavlja nužnost jer često postoji nemogućnost egzistencije od bavljenja samo poljoprivredom. Na ruralnom prostoru, koji čini više od 80 % površine Republike Srpske, živi više od 50 % njezinih stanovnika koji su direktno ili indirektno vezani za poljoprivredu. S obzirom na prirodnu i kulturnu raznolikost Republika Srpska ima jake preduoslove za razvijanje seoskog turizma, ali i drugih posebnih oblika turizma vezanih za ruralni prostor. Glavni strateški ciljevi razvoja turizma u ruralnom području su: konkurentnost na međunarodnom tržištu, ravnomjerni regionalni razvoj, samozapošljavanje i podsticanje mladih za ostanak na selu, implementacija i poštovanje visokih ekoloških standarda te dugoročno održiva valorizacija turističkih potencijala, razvoj cjelovite ponude turističke destinacije, podizanje nivoa kvaliteta smještajnih kapaciteta, ugostiteljskih i turističkih usluga, proizvodnja organske hrane i autohtonih proizvoda i njihov plasman kroz turističku infrastrukturu i edukacija zaposlenih u turizmu (*Panin et al, 2014; Milić i sar., 2008a; Bogdanović i Milić, 2007*). Usluga na turističkim seoskim porodičnim gazdinstvima ima za cilj očuvanje seoskih sredina, zaustavljanje iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja, stvaranje novih mogućnosti za zaradu kroz turističke usluge i ponovno oživljavanje lokalne poljoprivrede. Ako se jelo priprema od samoniklog, ljekovitog ili šumskog bilja to treba posebno istaći i objasniti kakvo ljekovito ili posebno svojstvo imaju te biljke (*Milić i Petronić, 2007*). Jedan od veoma važnih principa jeste korištenje starih autohtonih sorti koje nose sa sobom poseban ukus i miris. Ni u kom slučaju ne treba u organskoj proizvodnji koristiti savremene hibride ili nove sorte (*Milić i sar., 2013b*).

Poljoprivredno gazdinstvo na svom imanju treba da nudi proizvode iz sopstvene proizvodnje, a ponuda jela treba da bude vezana za tradicionalna jela koja su vezana za to selo ili šire područje gdje se gazdinstvo nalazi. Gazdinstva moraju ostati dosledna u ponudi tradicionalnih jela jer će samo tako postati prepoznatljivo (*Berjan et al., 2013*). Bez obzira na sve sugestije poljoprivredno gazdinstvo treba da istraje na organskoj proizvodnji i pripremanju tradicionalnih jela od organskih proizvoda.

Zaključak

Republika Srpska je pretežno agrarno područje gdje se najveći broj stanovnika bavi poljoprivrednom proizvodnjom. Stepenn razvoja poljoprivrede Republike Srpske nije na zadovoljavajućem nivou zbog čega ne može da bude konkurentna na evropskom tržištu. Usled male primjene hemijskih sredstava voda, zemljište i prirodno okruženje je relativno nezagađeno i pogodno za organsku proizvodnju. Razvoj organske poljoprivrede treba da bude okosnica razvoja poljoprivrede Republike Srpske, jer ne traži dodatna ulaganja, a svi preduoslovi za uspješnu proizvodnju su prisutni. Tražnja za organskim proizvodima je u stalnom porastu, a cijena proizvoda iz organske proizvodnje je daleko veća u odnosu na proizvode iz konvencionalne poljoprivrede.

Razvoj ruralnog turizma, a u okviru njega ponuda organskih proizvoda treba da poveća ekonomsku dobit poljoprivrednika.

Zahvalnost

Rad je podržan od strane Ministarstva nauke i tehnologije Republike Srpske (Značaj organske poljoprivrede u očuvanju biodiverziteta ruralnih područja).

Literatura

- Bogdanović M., Milić Vesna (2007): Proizvodnja zdrave hrane u ruralnim područjima – uzgoj heljde. Međunarodni naučni skup, Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj u Republici Srpskoj. Jahorina, 372-377.
- Despotovic, A., El Bilali, H., Driouech, N., Milic, V., Berjan, S. (2013). Agricultural and rural development policy cycle in Montenegro: design, implementation and evaluation. Proceedings of 48th Croatian and 8th International Symposium on Agriculture, Dubrovnik, Croatia. pp. 161-165. ISBN 978-953-7871-08-6. 32.
- Kovačević D., Milić Vesna (2010): Savremeni pravci poljoprivrede u funkciji održivog razvoja. PRVI NAUČNI SIMPOZIJUM AGRONOMA SA MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM AGROSYM, 2-11, Jahorina 2010 .
- Kovacevic D., Snezana Oljaca, Dolijanovic Ž., Vesna Milic (2012) Climate changes: ecological and agronomik options for mitigating the consequences of drought in Serbia. Treći naučni skup agronoma AgroSym, 17-35. Jahorina.
- Kovačević, D.,(2004) Organska poljoprivreda –koncept u funkciji zaštite životne sredine, Zbornik radova. Sv.40 (2004) , str 353-371.
- Milić Vesna, Pandurević Tatjana, Govedarica Branka (2013a): Organska poljoprivredna proizvodnja i njen značaj za ruralna područja. Konferencija jahorinski poslovni dani, Jahorina, 531-538.
- Milić Vesna, Đurđić (2011): Crop production in the mouneain – hill of the eastern part of the Republic of Srpska. Drugi naučni simpozijum agronoma sa međunarodnim učešćem „AgroSym“, 502-506. Jahorina.
- Milić Vesna, Petronić Slađana, Pandurević Tanja (2008a): Prirodni resursi i proizvodnja zdravstveno bezbjedne hrane u brdsko-planinskim područjima Republike Srpske. Zbornik naučnih radova, Institut PKB Agroekonomik, Vol.14, br.1-2. 147-152. Beograd.
- Vesna Milić, Bogdanović M. (2008b): Importance of agriculture for the arable land preservation in the sarajevo-romanija region. International scientific meeting, Belgrade- Vrujci Spa. 402-407
- Milić Vesna, Petronić Slađana (2007): Ekonomski značaj ljekovitog bilja za stanovništvo planinskih predjela Republike Srpske. Međunarodni naučni skup,

- Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj u Republici Srpskoj. Jahorina, 106-111.
- Milić Vesna, Grujuć R., Pandurević Tatjana, Bošnjaković Katarina, Krulj Slobodanka, Vukić M., Svjetlana Mičić (2013b): Alati za poboljšanje okruženja i podizanje svijesti javnosti u vezi inovacija u sektoru prehrane jugoistočne Evrope. Konferencija jahorinski poslovni dani, Jahorina, 598-602.
- Oljača Snezana, Kovačević D., Dolijanović Ž, Milić Vesna (2014): Organic agriculture in terms of sustainable development of Serbia, Fifth International Scientific Agricultural Symposium „Agrosym 2014“, 34-44.
- Perković G., Arsenović Đ., Aleksandra Govedarica-Lučić (2011): Analiza podsticajnih mjera u poljoprivredi Republike Srpske. Drugi naučni simpozijum agronoma sa međunarodnim učesćem-„Agrosym Jahorina 2011“. Zbornik radova str.456-464, novembar 10- 12 ISBN 978-99938-670-9-8.
- Perković G. (2013): Značaj organske poljoprivrede u očuvanju životne sredine i razvoju ruralnog turizma. Konferencija jahorinski poslovni dani, Jahorina, 539-548.

ORGANIC AGRICULTURE IN FUNCTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF THE REPUBLIC OF SERBIAN

Goran Perković¹, Siniša Berjan¹, Branka Govedarica¹, Igor Đurđić¹, Radomir Bodiroga¹, Andrija Tomić¹

Abstract

The development of organic agriculture contributes to conservation of natural resources, especially water and soil, directly influences the development of a series of complementary activities in rural areas, and most contributes to the development of rural tourism. The low level of knowledge, small plots, inadequate equipment, lack of funds for seeds, seedlings, fertilizers, poor infrastructure, distance from regional centers, unfavorable age structure and a number of other words are only part of the problem faced by farmers.

¹University of East Sarajevo, Faculty of Agriculture East Sarajevo, Vuka Karadzica 30, East Sarajevo, Serbian Republic (perkan66@gmail.com);